

שביתת קרקע בשביעית וקדושת שביעית בפירות נכרי

שביתת קרקע בשביעית

כותב המנח"ח (מצוה קיב):

ודע דשבועית בענין אחד חמור משבת ויו"ט. שבשבת ויו"ט איכא איסור על העושה מלאכה בעצמו אבל ע"י גוי הוא רק שבות, אך יש עשה בשבת דבהמתו צריכה לשבות, ואם משאיל או משכיר בהמתו לגוי עובר משום שביתת בהמתו, דגזרת הכתוב דבהמתו אסורה במלאכה וכו' בשמיטה אם עושה עבודת הארץ כגון שחורש שדהו או זורע או קוצר ע"י גוי נהי דהלאו של עבודת הארץ אינו, כי הכל לנוכח שדך לא תזרע. אך בעשה עובר בכל עבודת קרקע אפילו ע"י אחרים דכתיב שבת שבתון יהיה לארץ ושביתה הארץ, מבואר גזה"כ **דהארץ תשבות** וכו', כן מוזהרים על שביתת הארץ בשמיטה, **והמשכיר לגוי או לישראל השדה עובר המשכיר משום שביתת שדהו**.

אומר המנח"ח, שבשבת האיסור הוא על הגברא שלא יעשה מלאכה "לא תעשה כל מלאכה", ובשביעית העשה הוא על החפצא שהארץ תשבות, ולכן אסור שתעבוד הארץ גם ע"י גוי דע"כ הארץ לא שובתת.

כדברי המנח"ח כתב המהרש"ל (בי"מ צ.) במה שכתבו שם התוס' (ד"ה אבל): "אע"ג דבמס' מו"ק (יב.) אמרינן דבשביעית וחוח"מ אסור אמירה לנכרי". וכותב ע"ז המהרש"ל:

כן מצאתי בפסקי תוס' במס' זאת וכן בס"א. על כל זאת אני אומר שטעות נפלה בספרים, כי בכל מס' מו"ק לא נזכר אמירה לגוי בשביעית דאסור או דשרי, כי בודאי אסור אמירה לגוי בשביעית אפי' אם תאמר שמותר בשבת, לפי שבשביעית תלה השי"י קדושה בארץ דכתיב שבת שבתון יהיה לארץ. מפורש ברש"ל דבשביעית יש איסור של שביתת קרקע ואסור אמירה לנכרי מה"ת.

המנח"ח מוסיף ואומר, שמה שהוא אמר הרי הוא ש"ס מפורש במס' ע"ז (טו): וז"ל הגמ':

רב הונא זבין ההיא פרה לעובד כוכבים. אמר ליה רב חסדא מ"ט עבד מר הכי, אמר ליה אימור לשחיטה זבנה. ומנא תימרא דאמרינן כה"ג דתנן בית שמאי אומרים לא ימכור אדם פרה החורשת בשביעית ובי"ה מתירין מפני שיכול לשוחטה. אמר רבה מי דמי? התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית

הכא אדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת. אי"ל אביי וכל היכא דאדם מצווה אסור, והרי שדה דאדם מצווה על שביתת שדהו בשביעית ותניא ב"ש אומרים לא ימכור אדם שדה ניר בשביעית ובי"ה מתירין מפני שיכול להובירה.

מסביר רש"י (ד"ה אדם) ש"אדם מצווה על שביתת שדהו שנת שבתון יהיה לארץ". משמע כמנח"ח שהמצוה היא על החפצא של הארץ שתשבות וא"כ אסור גם ע"י גוי.

ועיין בתוס' ר"י"ד שכך הסביר את רש"י וז"ל: "דשביתת קרקע הוזהרנו בשביעית כדפירש המורה (רש"י) דנפקא לן משנת שבתון יהיה לארץ ואסור להשכיר שדהו לגוי בשביעית". החזו"א (שביעית סימן י"ז ס"ק כ"ה) מביא שכדברי המנח"ח סוברים גם תוס' רבינו אלחנן והריטב"א בע"ז.

אמנם החזו"א עצמו חולק על המנח"ח, וסומך דבריו על דברי התוס' בע"ז (ד"ה מי), וז"ל התוס':

מי דמי התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית - פירש הקונטרס הלכך ליכא למיגזר משום שכירות ושאלה ונסיוני. ואי משום לפני"ע תלינן בשחיטה, אבל גבי עכו"ם לענין שבת אדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת ואיכא למיגזר משום הני עכו"ל הקונטרס. וקשיא דא"כ מאי פריך והרי שדה, והא לא שייך בה שאלה ונסיוני. תדע, דהא לא אסרינן מכירת שדה לעכו"ם מהאי טעמא כי היכא דאסרינן בהמה גסה, לכך נראה לפרש התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית פירוש לפי שאין האיסור תלוי בגוף הבהמה אלא בגוף הקרקע וכו', אבל גבי שבת שהאיסור תלוי בגוף הבהמה וכו' לפיכך אין להתיר למכרה מטעם תלייה דשחיטה. ופריך, והרי שדה דאדם מצווה על שביתת שדהו וכשהוא ביד ישראל אחר יש בו איסור דאורייתא אם זרע בו הישראל ותלינן להיתרא.

החזו"א לומד בדעת התוס' שמשי"כ התוס' שבשדה לא שייך שאלה ונסיוני הוא משום שאם עובד בה גוי בשכירות אין הישראל עובר משום שביתה. וזהו מש"כ התוס' בסופו שכשהשדה ביד ישראל אחר יש בו איסור תורה אם זרע בו ישראל, משמע שאם הגוי זרע בו הבעלים אינו עובר. ולכן כותב החזו"א:

ובתוס' ע"ז משמע שאין האיסור על שביתת השדה תלוי בבעלות אלא העובד בשדה עובר על איסור שביתה, אלא כוונת הגמ' שם שהאיסור של שביתה בקרקע תלויה והעבירה נעשה בקרקע, אבל אם עובד בה גוי בשכירות אין

הישראל עובר משום שביתה, ולכן לא שייך גזירת שאלה ונסיוני, ולפי"ז מה"ת

יכול לזרוע ע"י גוי.

א"כ לומד החזו"א דלא כמנח"ח.

וי"ל שהמנח"ח לומד אחרת את התוס' ומש"כ התוס': "מאי קפריך והרי שדהו והא לא שייך בה שאלה ונסיוני, תדע דהא לא אסרינן מכירת שדה לגוי מה"ט", כוונתם שלמעשה לא שייך בקרקע שאלה ונסיוני כיון דאין רגילים בזה בקרקע. ומש"כ בסוף דבריהם: "וכשהוא ביד ישראל אחר יש בו איסור דאורייתא אם זרע בו הישראלי", כוונתם, שבנמכר לישראל אחר אסור מהתורה אבל אם מכר לגוי אין כאן איסור, אבל במשכר לגוי עובר הישראל על "ושבתה הארץ".

וכן מפורש במהרש"א דשאלה ונסיוני לא שייך בקרקע למעשה, דמהרש"א מעיר שמזה שתוס' כותבים דלא שייך בשדה שאלה ונסיוני משמע ששכירות כן שייך בשדה, אלא שמ"מ אין לגזור מכירת שדה לעכו"ם משום שכירות שדה לעכו"ם מאחר ששכירות לגוי אסורה אף בחול (ע"ז כ:).

ואילו לחזו"א כוונת התוס' שבשביעית אין חשש לשאלה ונסיוני וה"ה שכירות (כמבואר כדבריו), משום דהאיסור של שביעית הוא רק על העובד.

עכ"פ דעת המנח"ח והמהרש"ל ותוס' רי"ד שהמצוה היא על החפצא שהארץ תשבות, והחזו"א חולק.

לאור האמור, שהקפידה היא שהארץ תשבות ולא על מלאכת האדם, יובנו הפס' בבחוקותי (ויקרא כו, לב-לד): "והשימותי אני את הארץ וגו' אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתותיה". וכן בהמשך (כו, מג) נאמר: "והארץ תעזב מהם ותרחץ את שבתותיה בהשמה מהם". כלומר, דמאחר שהתורה הקפידה על שביתת הקרקע לכן בהיותם בארץ אויביהם הרי שלמעשה הארץ תשבות שהרי זה מה שהיתה קפידת התורה שהארץ תשבות, ממילא בהיותם בגלות והארץ שוממה מתקיימת בזה שביתת הארץ.

הרב מפונוביז' כשבא לבקר את אחד מהקיבוצים ששמרו שמיטה, התכופף לארץ ונשקה, ואמר "גוד שבת", שבת לארץ.

קדושת שביעית בפירות נכרי

ישנה מחלוקת בין הב"י למבי"ט האם יש קדושה בפירות שביעית של גוי שקנה קרקע בישראל. המבי"ט סובר, שכיון דקיי"ל דאין קנין לגוי להפקיע קדושת הארץ לכן יש קדושת שביעית בפירות. והב"י סובר שלגבי שביעית נתמעט גוי מהפס' "והיתה שבת הארץ לכם" (ויקרא כה, ו), ודורש התו"כ שם "לכם ולא לאחרים", והכוונה למעט פירות גוי שאין עליהם קדושת שביעית. וכן פסק פאת השולחן. והחזו"א פסק כמבי"ט וכתב שכן נוהגים בישוב החדש. בירושלים מאז ועד עתה נוהגים כב"י.

ועיין בספר ציץ הקודש (סימן טז) שכתב שנראה משו"ת המהרשד"ם (יו"ד סימן קצב) שבזמן הב"י החרומו את מי ששמר קדושת שביעית בפירות עכו"ם. דכותב המהרשד"ם דמה שמבואר בשו"ת אבקת רוכל (סימן כה) שהחרומו חכמי צפת הוא לא רק לאלו שלא מעשרים בשביעית פירות שלקחו מגוי לפני מירוח, אלא גזרו ג"כ שלא לנהוג קדושת שביעית בפירות גוי. ולשון המהרשד"ם: "אמנם לענין מה שעשו חכמי צפת תוב"ב שנידו והחרומו לשומרי שביעית", וכוונתו לשומר קדושת שביעית בפירות גוי.

החזו"א טוען כנגד זה (שביעית פרק כ ד"ה וסבר):

ומה מאד יש להצטער על הדברים, שלא הוזכר בדברי המהרשד"ם כלל דין פירות נכרי בשביעית, רק הוא דן בענין להחמיר לנהוג ב' שנים שביעית (בגלל הספק במנין השנים) והעלה דא"צ להחמיר, וסיים דזהו לענין דינא אמנם לענין מה שנידו חכמי צפת את שומרי שביעית ר"ל בשנה השמינית.

וקשה, דאם למהרשד"ם ע"ז קאי החרם, היכן מצא הוא שנידו חכמי צפת את שומרי שביעית גם בשנה שמינית, היכן מוזכר נידוי על מועד שנת השמיטה אלא ודאי דכוונת המהרשד"ם כציץ הקודש. וגוף התשובה של המהרשד"ם הוא על פירות גויים וקדושה עליהם.

החזו"א הביא ראיה מתשובות הרמב"ם פאר הדור (סימן טו) דיש קדושת שביעית על פירות גוי, מדכתב שם שלא גזרו ספיחין בפירות גוי, ש"מ שקדושה שהיא מהתורה כן יש בפירות גוי.

ונראה דההיפך, דראיה מהרמב"ם כב"י. שנשאל שם הרמב"ם: "ואם יש איזה דין שביעית בזמנינו זה בא"י ובסוריא במה שזרעו הגויים או לאו". וע"ז השיב הרמב"ם:

ובמה שהקדמנו והצענו לפניכם יפורש לכם שהדבר אשר יזרעה הגויים בא"י בשביעית וכו' מותר באכילה מפני כי הדבר היוצא מאליו מותר מהתורה, אבל חכמים גזרו וכו', אבל הגוי דאינו מצווה כל השביעית ספיחי ארצו מותרים.

ואם היה נותן קדושת שביעית בגוי איך לא הודיע להם הרמב"ם שאמנם אין ספיחין לגוי אבל קדושת שביעית יש, דהרי שאלוהו איזה דינים יש בפירות גוי והיה צריך להשיב להם שיש קדושת שביעית בפירות גוי עם כל ההלכות שיוצאות מזה! אלא ודאי דבשל גוי אין שום קדושת שביעית, אלא שלגבי ספיחים היה סיבה לאסור וכמו שמסביר בפאת השולחן (סימן כג) כיון דאין איסור ספיחין משום קדושה אלא למיגדר מילתא שלא יזרע, וע"ז כתב הרמב"ם דאצל גוי לא גזרו.

ומצאי במלבי"ם (שהיה גם פוסק גדול) בפירושו לתו"כ "התורה והמצווה" (בהר פרק א פרשה יא), דמפרש מה שכתוב שם:

"לכם ולא לאחרים" שבא למעט גוי שקנה קרקע וזרעה בשביעית כמ"ש הרמב"ם בהלכות שמיטה פ"ד הכ"ט, ובזה נמצא מקור לדברי רמב"ם אלה אשר הרעיש עליהם בעל הכו"פ ואחרים והמבי"ט ומהרי"ט. והרמב"ם לא רצה לפרש שאוסר להאכילם לעכו"ם, ויסתור מ"ש אח"ז משנה ז' ולתושבך מן העכו"ם.

מפורש במלבי"ם שלומד בדעת הרמב"ם, שאין הפירוש שאסור להאכילם לגוי, אלא שפירות גוי מותרים ואין בהם קדושה כלל.